

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

BASLAWÍSH KLASLARDA KLASTAN TÍS JUMÍSLARDÍ SHÓLKEMLESTIRIW

Saburova Sarbinaz Saburovna,
*Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik
pedagogikalıq instituti doktorantı*
sarbinazsaburova@gmail.com

Annociya: Maqalada ulıwma orta bilim beriw mektepleri baslawısh klaslarda klastan tıs oqıw shınıǵıwların shólkemlestiriw, oqıwshılarda kitapqa mehir oyatıw, klastan tıs oqıw shınıǵıwların shólkemlestiriw usılları haqqında aytıp ótilgen.

Tayanısh sózler: klasstan tıs oqıw, oqıwshılar, balalar ádebiyatı, ertekler, saxnalastırıw.

Ulıwma orta tálimniń Mámleket standartları hám oqıw baǵdarlamasına kóre, 1-klasta klastan tıs qarı oqıw shınıǵıwlarında sawat úyretiw sabaqlarında payda etilgen kónlikpe hám ilimiy tájiriybeler tiykarında balalardıń ana Watan, ǵárezsizlik, milliy qádiriyatlar haqqındaǵı qıyallar túsiniwleri keńeytiriledi. Klastan tıs oqıw sabaqları 1-klassta háptede 1 ret, sol sabaqtıń 20 minutında balalar kórkem ádebiyat penen tanıstırıladı. Sabaqtıń maqseti kishi jastaǵı balalarda kitapqa mehir oyatıw, erkin oqıwdı payda etiw bolıp tabıladı. Bul klass oqıwshılarında kitap penen qarım-qatnas jasaw, kitap oqıw qaǵıydaları, kitaptı asıraw, dóretpе qaharmanlarınıń minez-qulqın baqlaw, unamli táreplerin úyreniw, obrazlı etip mazmunın bayanlap beriw qayta bilim, kónlikpe hám ilimiy tájiriybeleri qalıplestiredi. Bul klass oqıwshıları ushın, arnalǵan súwretlerge bay kitaplar alınadı. Oqıtıwshı balalardıń sezimlerin ósiretuǵın kitaplardı oqıp beriw arqalı ǵárezsiz mámleketimiz, onıń gózzal qalaları, awılları, milliy úrp-ádetleri, qádiriyatları, ótken táriyxı, insanlardıń árman-tilekleri menen tanıstırıladı. Olarda bilimge háwes oyatadı. 2-klasta oqıwshılar kishi kólemdegi dóretpelerdi oqıtıwshınıń járdemi hám tapsırması tiykarında erkin oqıwǵa ótedi. Bul klasta 2 háptede bir ret klastan tıs oqıw sabaǵı ótkeriledi. Ana Watan hám ata-babalar qaharmanlıǵı, ósimlikler, qus hám de haywanlar haqqındaǵı dóretpelerdi oqıtıwshı tawıp, tańlap oqıwshılardı oqıwǵa usınıs etedi. 3 hám 4-klaslarda klastan tıs qarı oqıw shınıǵıwlarında oqıwshılardıń ǵárezsiz oqıwı ushın adamlardıń turmısı jaqsı súwretlengen, olardıń ruwxıy-etikalıq turmıs tárizi sáwlelendirilgen kórkem hám ilimiy, kópshilikke arnalǵan dóretpeler usınıs etiledi. 3-4 klaslarda klastan tıs oqıw sabaqları eki háptede bir ret ótkeriledi. Bul klaslarda oqıtıwshı klass kitapxanasında kerekli bolǵan oqıwshılar jasına sáykes kitaplardı toplawdı dawam ettiredi. Klastan tıs oqıw múyeshi túrlishe bezeliwi múmkin. Bunda oqıtıwshı hám oqıwshı birgelikte jumıs alıp baradı. Kórkem hám ilimiy kópshilikke arnalǵan dóretpeler ǵárezsiz túrde

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIVDIN INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

hám izbe-iz oqıp barılsa ǵana oqıwshılardıń dúnyaǵa kóz qarasını keńeytiwge, qalıplestiriwge xızmet etedi. Klastan tıs oqıw balalarda jaqsı iskerlikke muhabbat, jawızlıqqa jerkenishli sezimleri oyatıwı, qarım-qatnastı, sóylewdi rawajlandırıw, kórkem ádebiyatqa baylanıslı estetikalıq oylawdı kóteriwge xızmet etedi.[2:24].

Balalar ádebiyatı, birinshiden, óziniń qızıqlı mazmunı, kórkem obrazlarınıń gózzallığı, tiliniń túsiniqliligi, qosıq sózleriniń muzikalığı menen balalarda quwanış payda etedi. Áyne waqıtta ol balalarǵa tárbiyalıq tásir de kórsetedi. Balalar ádebiyatı oqıwshınıń jaqsı kórgen úlke tábiyatın, adamlardıń miynetini, turmısı, olardıń islep atırǵan jumısları hám kórsetip atırǵan qaharmanlıq islerin, balalar turmısınan alınǵan waqıyalardı, balalardıń oynıları, ertekleri, árman- tileklerin gúrriń etip beredi. Buǵan baylanıslı ertekler úlken áhmiyetke iye. Xalqımızdıń tariyxı, onıń úrp-ádetleri, materiallıq hám ruwxıy baylıqları, barlıq árman-tilekleri mın jıllar dawamında jaratılǵan erteklerde saqlanıp kiyatır.

Adamlar óz árman-háweslerin, jetiskenliklerin ul-qızlarında kóriwdi qáleydi. Usınıń nátiyjesinde de oqıwshılardıń erteklerdi oqıw usınıs etiledi. Ertek oqıǵan bala qıyınshılıqtı jeńiwge, batır bolıwǵa umtıladı. Oqıwshı dúnya júzindegi barlıq insanlardıń bir bólegimen, men óz xalqıma qılıp atırǵan jumıslarım menen olardıń múnásip bolıp ulǵayıwım kerek, dep oylasa óz xalqına múnásip perzent bola aladı. Ertekler jetkinshekti áne sol ruwhda tárbiyalaytuǵın kórkem qural bolıp tabıladı. “Úsh aǵayın batırlar”, “Qıysıq hám tuwrı” sıyaqlı bir qatar ertekler oqıwshılardıń súyip oqıyatuǵın ertekleri bolıp tabıladı.

Oqıwshılar bul erteklerden adam óz miynetine isenip jasawı kerekligin, birewdiń baylıǵına kóz-alartpawı kerek degen turmıslıq juwmaqlardı oqıtıwshı járdeminde túsiniw jetedi. “Urı, tógiw” erteginiń bala xarakteriniń qalıplesiwinde bólek ornı bar: ertek jaqsıǵa jaqsı, jamanǵa jaman bolıw kerek degen zárúrli qaǵıydanı ortaǵa taslaydı. Haqıyqattan da, xalıqtıń “Qaynar gúze”, “Ashıl dasturxan” larında zorlıq penen tartıp alatuǵın shaxslardı salıstırǵanda “Urı, toqpaq” lardı isletiw zárúr ekenligin aytadı. [3:16] Klastan tıs oqıw shınıǵıwları oqıw sabaqları menen baylanıstırıp alıp barıladı. Oqıwshılar oqıtıwshı basshılıǵında aldın temaǵa tiyisli bir neshe kitap penen tanıs bolsa, keyin balalardıń qızıǵıwshılıqlarına qarap, ruwxıyatına jaqın hár túrli avtorlardıń bir temaǵa tiyisli kitapların erkin tańlap oqıwǵa ótedi. Bunda, oqıtıwshı oqıwshılardı mektep kitapxanasına, 3-4-klaslardan baslap rayon yamasa qala kitapxanasına sayaxat shólkemlestirip, balalar ádebiyatı menen úzliksiz tanıstırıp baradı. Sonıń menen birge, balalar gazeta hám jurnallardı da oqıwshılardıń ertek, gúrrińler oqılıwında járdem beredi. Klastan tıs oqıw – oqıw nátiyjeliliginde

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

unamlı tárepke tásir etiwdiń eń qolay usılı. Sonday eken, mektep kitapxanası, balalar gazeta hám jurnalları menen birge islesiw zárúrli áhmiyetke iye. Klasta hám klastan tısqarı oqıw baslawısh klaslarda oqıtılatuǵın barlıq sabaq baǵdarlamalarınń bólimleri menen tikkeley baylanıslı. Óz gezeginde, grammatika hám durıs jazıw, tábiyattı súwretleytuǵın kórkem óner, muzıkanı úyreniwde alınǵan bilim hám payda etilgen kónlikpelerden oqıw sabaqlarında paydalanıladı. Oqıw sabaqlarında ótilgen temalar tiykarında kórkem kitaplar izlew, shıǵarma qaharmanlarınń atların jazıw, olardı súwretlep beriw, dóretiwshilik súwret salıw, pikirdi juwmaqlaw ushın sáykes naqıllar tabıw oqıwshını dóretiwshilikke háreketleydi. Hár bir klasta, klastan tısqarı oqılǵan barlıq dóretpeler oqıwshılardıǵa sáykes túrde saxnalastırılıwı múmkin. Bul baladaǵı sóylewdi rawajlandırıwǵa, sóz baylıǵın asırıwǵa járdem beredi. Sonıń menen birge, saxnalastırılǵan shıǵarmanı tamasha etken oqıwshınıń dıqqatı rawajlanıp, yadta saqlaw qábileti ósedi. Hátte saxnalastırıw oqıwshını hár tárepleme qızıqtıradı, yaǵnıy aktyorlıq qábiletin rawajlandıradı, diktorlıq, rejissyorlıq sıyaqlı kásiplerge dáslepki qıyallardı úyrete baslaydı. Shıǵarmanı saxnalastırıw dáwirinde, álbette, oqıtıwshı basshılıq etedi.

Oqıwshılardıń qaharmanlar háreketin durıs orınlawı, sonıń menen birge, obrazlı, kórkem oqıwı oqıwshılarda zawıq oyatıp, kitapqa, shıǵarmaǵa háwes, onı oqıp úyreniwge umtılwı oyatadı. Klastan tısqarı oqıw sabaqlarında oqıtıwshı oqıwshılardı balalar jazıwshıları hám shayırları menen tanıstırıp barıwı kerek. Q.Saparov, G.Nurlepesova sıyaqlı jazıwshı hám shayırlardıń dóretpeleri oqıwshılarda úlken qızıǵıwshılıq oyatadı. Sol sebepli hár bir mektep, bilimlendiriw shólkemi oqıwshılar arasında túrli temalarda shayır hám jazıwshılar menen ushırasıwlar shólkemlestirip turıwı shárt. Bunday ushırasıwlar oqıwshılardı Watandı maqtanış etiwge, onı jaqsı kórip ardaqlawǵa shaqıradı. Kitaptıń, miynettiń qanday payda bolıwın, onı húrmetlew asırıp-álpeshlewdi úyretdi. Sonday etip, kórkem ádebiyat, balalar ádebiyatı haqıyqatlıqtı shınlıqtı sáwlelendiriwi, jaqsı obrazlar jaratıwı menen balalarda estetikalıq talǵam hám etikalıq sapalardı sáwlelendiredi. Olarda turmıs gózzallıǵın kóre alıwdı úyretdi. Sóz kórkem óneri shıǵarmada óz kórinisin tabadı. [1:42]

Xalıq kórkem sózdiń jetkinshek tárbiyasındaǵı kúsh-qudıreti hám ózine tartatuǵınlıǵına áyyemgi zamanlardan-aq itibar berip kelingen. Kórkem sóz xalıqtıń barlıq mádeniy baylıqların máńgilestirgen. Onıń ushın bolsa oqıwshı álbette, xalıq awız eki dóretpelerin jaqınnan úyreniwı kerek. Ertekler – jaqsılıqqa jetekler degen,

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIVDIN INTEGRACIYASI»

atamasindagi IV Xalqaraliq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

oqıwshı ertekler menen tanısar eken, márt, batır, patriot, mehriban bolıwǵa, bilgir, tapqır bolıwǵa umtıladı.

Juwmaqlap aytqanda, baslawısh klass oqıwshılarınıń bilimin rawajlandırıwda klastan tısqarı jumıslardıń áhmiyeti úlken bolıp tabıladı, oǵan oqıtıwshı hár bir balanı durıs baǵdarlaw arqalı erisedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. А.Шарипов Методика проведения внеклассной работы по русскому языку в условиях интегрированного обучения в по джикской школе диссертация кандидат педагогически наук 13.00.01. Душанбе 2014-168с
2. Казаренков В.И, Взаимосвязь урочных и внеурочных занятий школьников //М; Педагогика, 1993 № 3 стр 25
3. Никольская Г.Н. Актуальные проблемы дбугения родному языку в соврелининых условиях Вестник удмуртского университет,Ижевск 1993,№3 стр 38.